

medzeru v pozorovaniach. Dôkaz toho, že Zem je guľatá, podal až Aristoteles. U Kopernika sa už z titulu jeho diela *O kruhovitých pohyboch nebeských telies* dozvedáme, že planéty obiehajú okolo Slnka v kruhoch.

S touto myšlienkou začínal aj Kepler, keď chcel pochopiť podľa Tychových pozorovaní dráhu Marsu. Nešlo to. Dráha Marsu je najvystrednejšia spomedzi všetkých planetárnych dráh a bolo azda šťastím pre astronómiu, že Kepler skúmal práve túto planétu. Potom to skúsil s oválom. Ani to nešlo. Fascinujúca je pritom húževnatosť, s ktorou zdolával tento problém, aby našiel zhodu medzi teóriou a skúsenosťou. Ako sa raz vyjadril, vytvoril devätnásť hypotéz, ktoré postupne verifikoval a zavrhol — akoby navzdory svojmu súčasníkovi Baconovi, ktorý si práve preto nevedel nájsť pozitívny vzťah k súčasnej vede, lebo nedoceňoval význam pracovnej, „apriori“ vytvorenej hypotézy, ale z obavy pred tým, aby vedec nepodľahol nejakému idolu, žiadal, aby sa začínalo pozorovať a skúmať bez nej. Konečne prišiel Kepler na kacírsku myšlienku: Dráhy planét sú elipsy a Slnko je v jednom z ich ohnísk. A mohol zvolaf: Heureka! Tak vznikol jeho prvý zákon obehu planét okolo Slnka. Potom vznikol druhý a hodne neskôr tretí.

Padli cykly a epicykly, padol názor o kruhoch a guľiach ako dokonalých telesách (Newton dokázal, že aj Zem má tvar elipsy, že je elipsoid, podľa dnešných názorov geoid), padlo vnášanie estetických a etických hľadísk do prírody, ľudský pohľad na ňu sa ešte viac desubjektivoval, dezantropomorfizoval. Aj o to sa z veľkej časti pričínil Kepler.

Záverom nemožno nespomenúť ešte jedno veľké Keplerovo víťazstvo, už nie vedecké, ale ľudské, hoci nepochybne súvisiace s jeho vysokou vedeckou úrovňou. Kepler žil v pohnutej dobe nielen tzv. náboženských vojen (tridsaťročná vojna), zásadu ktorej: Cuius regio, eius religio, niekoľkokrát prakticky pocítil, ale aj v pozhnanej dobe upaľovania bosoriek, ktorou činnosťou sa cirkvi (spôiatku len katolícka, neskôr aj protestantská) bránili proti svojim a tak aj božím nepriateľom. Obviňovanie z bosoráctva padlo aj na Keplerovu matku, prostú ženu, lebo vraj porobila svojej susede, ktorá ochorela. Veľmi jej priťažovalo to, že ju vychovala príbuzná, ktorá bola sama upálená ako čarodějnica. Rok bojoval Kepler o jej život, až nakoniec zvíťazil. Dnes už sotva vieme doceniť odvahu, ktorá bola na to potrebná, pretože zastávanie sa bosorky bolo svedectvom toho, že sám zastávajúci sa je bosorákom. Tak to cítili aj Keplerovi bratia, ktorí sa od matky odtiahli, podobne ako aj jej známi.

Len tolko o tomto veľkom vedcovi a človeku, ktorého pamiatku si musí bezpochyby uctiť aj filozofia.¹

Literatúra:

¹ DANNEMANN, F.: Die Naturwissenschaften in ihrer Darstellung und ihrem Zusammenhange, I—IV, Leipzig 1920—1923; WEIGERT, A. — ZIMMERMANN, H.: Brockhaus ABC der Astronomie, Leipzig 1961; Die Astrologie des Johannes Kepler. Eine Auswahl aus seinen Schriften, eingeleitet und herausgegeben von H. A. Strauss und S. Strauss-Kloebe, Berlin 1926; KEPLER, J.: Das Weltgeheimnis, Augsburg 1923; KEPLER, J.: Die Zusammenklänge der Welten, Jena 1918.

Teodor Münz

KRITIK KONFUCIÁNSKEJ ORTODOXIE*

V kultúrnom komplexe starej Číny bolo zvykom mať v úcte všetko, čo vytvorili vynikajúci ľudia za dávnych čias. Ideálom mysliteľov, literátov a kritikov bolo ko-

mentovať to, čo povedali ich predchodcovia, obmieňať témy, podávať staré výdobytky v nepretržitej šafete od najstarších čias až po prítomnosť. Chválabožu,

že sa to vždy nepodarilo. Medzi komentátormi nachádzame aj tvorcov nových hodnôt i kritikov toho, čo vytvorili ľudia v bezprostrednej i vzdialenej minulosti.

Medzi kritikov patrí aj Wang Čchung (27—97 n. l.). Bol kritikom konfuciánskej ortodoxnej náuky v čase, keď už začínala víťaziť. Preto sa netešil v starej Číne prílišnej obľube. Jedinou výnimkou bolo obdobie bezprostredne po jeho smrti. Čínsky filozofický svet si získal až po Hnutí 4. mája 1919, keď sa Čína odpútala od závislosti od konfuciánskej ideológie a zapojila sa do celosvetového kultúrneho diania. Wang Čchung poskytoval veľa argumentov moderným čínskym bojovníkom proti konfuciánskej ortodoxii. V Európe sa dozvedeli o Wang Čchungovi až začiatkom nášho storočia, hoci iných klasikov konfuciánskej filozofie poznali európski myslitelia už od Leibnitzových čias.

Kultúrny život starej Číny charakterizovali dve vlastnosti: zdôrazňovanie histórie, jej poznania, taktiež podčiarkovanie etiky či moráľky v teórii i praxi. Dejiny tam boli učiteľkou života, hoci málokedy to boli dejiny neprekrútené, a čínske myslenie bolo natoľko eticky orientované, ako by sa na iné filozofické disciplíny zbadlo.

Bádatelia obyčajne veľmi pozitívne hodnotia Wang Čchungov „historický zmysel“. Inými slovami to znamená, že Wang Čchung sa neuspokojil s tým, čo jeho ideologicky príbuzní predchodcovia napísali, historické fakty posudzoval alebo aspoň sa usiloval posudzovať racionálne. Z tohto „historického zmyslu“ potom vyplynulo jeho presvedčenie, že súčasnosť nezaostáva za minulosťou, že si zaslúži rovnakú pozornosť. A zároveň bol tento zmysel akýmsi hnacím motorom na poli gnozeológie, ktorej venoval väčšiu pozornosť, ako mali vo zvyku konfuciánski filozofi. Kritické poznámky sú jeho najcennejším prínosom do dejín čínskeho

myslenia, pretože boli tvorivými momentami, ako aj preto, že rozrušovali jednoliate panstvo mocnej konfuciánskej ideológie.

Základ Wang Čchungovej teórie poznania tvorilo poznanie priame, empirické, nie sprostredkované. Sprostredkované poznanie bolo, pravda, najčastejšou náplňou jeho argumentov, lebo to inak u neho ako u konfuciánca nemohlo ani byť. Vo vtedajšom filozofickom svete by sa nemohol vôbec presadiť, keby nebol preberal fakty, údaje a tvrdenia obsiahnuté v klasických knihách. V tých prípadoch, keď musel siahnuť k sprostredkovanému poznaniu, usiloval sa o verifikáciu takými metódami, ktoré boli prístupné. Obyčajne to boli historické dôkazy, hypotézy a veľmi často aj úvahy logickej alebo psychologickej povahy. Za veľmi dôležitú pokladal metódu otázok a odpovedí, teda spôsob, ktorý veľmi preslávil Sokrata. Konfuciovým žiakom vyčítal, že tento spôsob málo praktizovali.

Jednu kapitolu svojej knihy nazval Wang Čchung *Rovnosť období*. Napriek všetkým veľkým autoritám minulosti v tejto kapitole dokazoval, že najvzdialenejšia minulosť sa, čo sa týka hodnoty, nelíši od prítomnosti. Ba naopak, Wang Čchung vychvaloval súčasnosť. Aj tu nájdeme argumenty historickej a psychologickej povahy. Na posledné kládol najväčší dôraz.

„Podľa dnešného ľudu“, tvrdil Wang Čchung, „poznávame ľud staroveku“. Alebo: „Ľudia najstarších čias mali päť stálych vlastností (t. j. otcovskú spravodlivosť, materinskú lásku, priateľstvo starších súrodencov voči mladším, úctu mladších súrodencov voči starším a lásku detí k rodičom, M. G.), ktoré majú i ľudia neskorších období. Aj jedni aj druhí sa riadili týmito vlastnosťami, rovnaká energia sa im dostala pri narodení. Prečo by mala v staroveku vládnuť prostota a neskôr úpadok mravov?“

Okrem toho Wang Čchung, podobne ako Konfucius, bol presvedčený, že ľudská povaha či prirodzenosť je rovnaká a nemení sa s časom. Kým však Konfu-

* Wang Čchung, *Kritická pojednání* (Lun-cheng). Výbor z díla čínskeho filozofa 1. stol. n. l., Academia, Praha 1971, 469 s.

cius — a konfuciáni vôbec — veril, že v dôsledku spoločenských a iných okolností ľudia morálne a kultúrne upadli, Wang Čchung bol skôr presvedčený o opaku.

Wang Čchung sa kriticky vyjadroval aj o Konfuciových výrokoch.

„Dnešní študenti konfuciánskej náuky“, písal Wang Čchung v kapitole *Otázky Konfuciovi*, „radi dôverujú Učiteľovi, pokladajú príklad staroveku za záväzný a domnievajú sa, že vo výrokoch múdrych a najmúdrejších nieto nijakých chýb. Tak sa sústreďujú na výklad a štúdium, že sa nedokážu ani pýtať, ani podávať námietky. Klasici môžu byť múdri, ba najmúdrejší, ich myslenie môže byť starostlivé a rozsiahle, no keď niečo napíšu, nedá sa povedať, že to vystihne podstatu. Môžu byť správne i všetky ich nepremyslené výroky?“

Wang Čchung — ako konfuciánc — nebol proti Konfuciovi. Staval sa len proti jeho názorom, tvrdeniam a pod., ktoré jeho vlastnej koncepcii, najmä „historickému zmyslu“ a gnozeologickým požiadavkám, nevyhovovali. Wang Čchung vo svojich *Kritických úvahách* uvádza početné príklady, keď sa Konfucius buď mýlil, buď nesprávne vyjadril, buď sám previnil proti zásadám (napr. morálnym), ktoré hlásal.

Wang Čchungove názory sa uplatnili aj v oblasti literárnej kritiky. Jeho zdôrazňovanie prítomnosti a kritický vzťah k minulosti mali za následok, že Wang Čchung si vedel vážiť aj súčasnú literárnu produkciu, pokiaľ bola niečím, čo on nazýval

tvorbou (cuo), racionálnym i umelecky hodnotným prínosom. Jeho pohľad na literatúru bol veľmi netradičný. Pomáhal presadzovať myšlienku dynamického rozvoja a potláčať ortodoxne konfuciánsku koncepciu literatúry ako strnulého komentára ideologických, politických a sociálnych záležitostí.

Český preklad Dr. Pokoru je druhým prekladom do európskeho jazyka. Prvý anglický preklad — dielo nemeckého sinológa A. Forkeho — vyšiel začiatkom nášho storočia. Forkeho preklad je úplný, Pokorov obsahuje asi tretinu textu. Český preklad je urobený neobyčajne starostlivo. Ku knihe je pripojená veľmi obsiahla bibliografia. Okrem vlastného Wang Čchungovho textu je tam hodnotný úvod a životopis.

Vydanie *Kritických úvah* v češtine treba hodnotiť ako dôležitý prekladateľský i edičný čin. Wang Čchung nám veľmi trpezlivo a všestranne podáva základy konfuciánskej náuky — filozofie, ktorá počas celých dvoch tisícročí takmer suverénne ovládala intelektuálny svet starej Číny. Škoda len, že mu nepredchádzali preklady iných klasických diel, napr. Mencia, Sün-c'a, prípadne iných. Konfuciove *Hovory* v preklade Jaroslava Průška vyšli r. 1940. Tie podávajú dobrý obraz o Konfuciovom učení, nie však o konfuciánskej filozofii, ktorá je práve predmetom Wang Čchungovej kritiky omnoho viac než učenie samotného Konfucia.

Marián Gálik

Oprava: Ospravedľňujeme sa čitateľom za chybu, ktorá sa stala v 6. čísle ročníka 1971. Zo strany 676 za článkom Teória poznania vypadol text: Prevzaté zo sovietskej Filozofickej encyklopédie.